

מהדורה למורה: דו-משמעות ותקינות תחבירית

מפתח תשובות מלא לדף החט"ב ולדף החט"ע · הצעה למהלך שיעור · הערות לשוניות · מחוון

מטרות

- התלמידים יזהו דו-משמעות לקסיקלית, תחבירית ודו-משמעות שנוצרת בכתיב בלי ניקוד – ויפתרו אותה בשכתוב, בסדר מילים, בפיסוק ובניקוד.
- התלמידים יכירו כללי תקינות: התאם נושא–נשוא, ה' הידיעה בסמיכות, "את", מילות יחס, מילות קישור, משפט שלם, כפל מילים ומשלב.
- חט"ע: התלמידים יסבירו שגיאה בשלושה רכיבים – מה השגיאה, מה התיקון, ומה הכלל – כנדרש בבחינת הבגרות.

מהלך שיעור מוצע

שלב	45 דקות	90 דקות
פתיחה	5 ד': כותרת מצחיקה על הלוח – "מה כאן מצחיק?"	10 ד': פתיחה + משחק "מצאו את הדו-משמעות" באתר
חלק א' – דו-משמעות	15 ד': טבלת המקורות + תרגילים 1–2	25 ד': כל חלק א' + מקרה הבוחן בזוגות
מקרה בוחן	10 ד': בזוגות, ואחר כך הצגה במליאה	(כלול למעלה)
חלק ב' – תקינות	12 ד': טבלת הכללים + תרגיל 3	30 ד': כל חלק ב' + משחק "תקנו את המשפט" באתר
חלק ג' – כתיבה	כשיעורי בית	20 ד': כתיבה, בדיקה עצמית לפי רשימת הבדיקה, ומשוב עמיתים
סיכום	3 ד': כרטיס יציאה	5 ד': כרטיס יציאה

- **"כפל משמעות" ו"כפל מילים":** כפל משמעות הוא שם נוסף לדו-משמעות. כפל מילים (יתירות) הוא מילים מיותרות שאומרות אותו דבר פעמיים ("חזר שוב על", "רק... בלבד", "בערך כ-").
- **"חזר שוב":** "חזר על" כבר כולל את משמעות החזרה, ולכן "חזר שוב על דבריו" הוא כפל מילים. לעומת זאת, "חזר שוב הביתה" (חזר פעם נוספת) – תקין.
- **נשוא לפני נושא מורכב – גם וגם:** אפשר להתאים את הנשוא לנושא כולו (רבים) או לחלק הקרוב אליו ("נאמו / נאמה המנהלת ונציגת התלמידים"). בדפים לא נפסלה אף אחת מהאפשרויות. כשהנשוא בא אחרי נושא מורכב – רק רבים.
- **קשרים:** "מאחר ש" ו"היות ש" באים עם ש'; "הואיל ו" בא עם ו'. "למרות ש" ו"בגלל ש" לפני פסוקית – תקינים; השגיאה היא ש' לפני שם בלי פועל ("למרות שהגשם").
- **"את":** באה לפני מושא ישיר מיודע בלבד. מיודעים הם: שם עם ה' הידיעה, שם פרטי, סמיכות מיודעת ושם עם כינוי קניין ("את ספרי").
- **שכתוב:** יש לקבל כל ניסוח שמבטל את הדו-משמעות ושומר על התוכן. התשובות כאן הן דוגמאות.

מפתח תשובות – דף החט"ב (ז'–ט')

התשובות לפי סדר הדף. בתרגילי השכתוב מופיעות דוגמאות, ויש לקבל כל ניסוח מתאים.

✓ חלק א' – תרגיל 1: המשפט הדו-משמעי ומקורו

1. א – "כף": כף יד או כף לאכילה (מילה רב-משמעית).
2. ב – "החדשה": המדריכה חדשה או הקבוצה חדשה (מבנה – תואר אחרי סמיכות).
3. ג – "הוא": אבא צריך לנוח או סבא צריך לנוח (מבנה – כינוי גוף).
4. א – המדבר (האזור) או המדבר (מי שמדבר) (כתיב בלי ניקוד).
5. ב – "טריות": רק העוגיות טריות, או גם העוגות (מבנה – על מה חל התואר).

✓ חלק א' – תרגיל 2: שתי משמעויות ושכתוב

1. מפתח לדלת או לארון / מפתח תשובות. שכתוב: "המורה נתנה לנו את מפתח התשובות." או "המורה נתנה לנו את המפתח לארון."
2. הנהג חבש כובע צהוב / המאבטחת חבשה כובע צהוב. שכתוב: "המאבטחת עצרה את הנהג שחבש כובע צהוב." או "המאבטחת, שחבשה כובע צהוב, עצרה את הנהג."
3. נועה זכתה / ליה זכתה. שכתוב: "נועה אמרה לליה: 'זכיתי בתחרות!'" או "נועה אמרה לליה: 'זכית בתחרות!'"

✓ מקרה בוחן – ההודעה בקבוצת הכיתה

1. "מדריכת הקבוצה החדשה" – המדריכה חדשה, או הקבוצה חדשה.
2. "תחכה לכולם בשער עם הכובעים" – המדריכה תביא את הכובעים, או התלמידים צריכים לבוא עם כובעים.
3. "שהיא תביא" – נועה תביא, או ליה תביא.
4. "לא צריך אישור חתום" – אין צורך באישור, או "לא, צריך אישור" – אי אפשר לצאת בלי אישור (פיסוק).
שכתוב לדוגמה: "עדכון לטיול מחר: המדריכה החדשה של הקבוצה תחכה לכולם בשער ותחלק כובעים. נועה תביא את רשימת השמות. שאלתם אם אפשר לצאת בלי אישור? לא, צריך אישור חתום מההורים. נראה מחר בשמונה בבוקר!"

✓ חלק ב' – תרגיל 3: הצורה התקינה

1. פורסמה (הנשוא מתאים לנסמך "רשימת"). 2. שלוש ("תלמידות" – נקבה). 3. בית הספר החדש. 4. פגשתי את. 5. מתאמנים (נושא מורכב, זכר ונקבה – צורת זכר).
6. אלא (אחרי שלילה – תיקון). 7. מאחר שהתחיל. 8. שסיפרתי עליו. 9. התקלף (הנסמך "צבע" – יחיד). 10. ילד (מושא לא מיודע – בלי "את").

✓ חלק ב' – תרגיל 4: מוצאים ומתקנים

1. "יצאה" ← **יצאו**: המנהלת והמורים יצאו לטיול השנתי (נושא מורכב – רבים).
2. "החליטו" ← **החליט**: ועד ההורים החליט לארגן מסיבה (הנשוא מתאים לנסמך "ועד").
3. ← **חמש** מחברות ו**שלושה** עטים ("מחברת" – נקבה, "עט" – זכר).
4. "הבית ספר" ← **בית הספר** שלנו זכה בפרס (ה' הידיעה לפני המילה השנייה בסמיכות).
5. ← המורה **חזרה על** ההוראות ("שוב" מיותר – כפל מילים).
6. ← פגשנו **חברים** שלנו בפארק / פגשנו **את החברים** שלנו בפארק ("את" רק לפני מושא מיודע).
7. משפט קטוע – משלימים, לדוגמה: "כשסיימנו את המבחן, יצאנו להפסקה".
8. ← ההרצאה הייתה **מעניינת, ואני אגיד** לכולם לבוא (משלב; בגוף ראשון בעתיד: "אני אגיד").

✓ חלק ג' וכרטיס היציאה

- תרגיל 5: תשובה אישית. בודקים: המשפט באמת דו-משמעי, המקור זוהה נכון, ובכל שכתוב נשאר משמעות אחת.
- תרגיל 6: הודעה אישית – לפי המחוון בעמוד האחרון.
- כרטיס יציאה: 2. פורסמו. 3. בית הספר החדש. 4. אלא.

מפתח תשובות – דף החט"ע (י-י"ב)

בתשובות הפתוחות – דוגמאות לתשובה מלאה. בהסבר שגיאה נדרשים שלושה רכיבים: השגיאה, התיקון והכלל.

✓ חלק א' – תרגיל 1: כותרות ומודעות

1. "הצעירה": המאמנת צעירה / הנבחרת צעירה (נבחרת נוער). סוג: תחבירית – תואר אחרי סמיכות. שכתוב: "המאמנת הצעירה של הנבחרת הוודיעה על פרישה" (סדר מילים) או "מאמנת נבחרת הנוער הוודיעה על פרישה" (החלפת מילה).
2. לשולחן רגליים מעץ / לילדים רגליים מעץ (הקריאה המצחיקה). סוג: תחבירית – צירוף יחס. שכתוב: "למכירה: שולחן עם רגלי עץ, מתאים לילדים" (סדר מילים ושכתוב).
3. למטפלת/ת יש ניסיון / לתינוק יש ניסיון (הקריאה המצחיקה). סוג: תחבירית – צירוף יחס. שכתוב: "דרוש/ה מטפלת/ת בעלת ניסיון לתינוק" או "דרוש/ה לתינוק מטפלת/ת עם ניסיון".
4. המדבב (האזור) ריתק / המדבב (הנואם) ריתק. סוג: כתיב בלי ניקוד. שכתוב: ניקוד, או "נופי המדבר ריתקו את המבקרים" / "הנואם ריתק את קהל המבקרים".
5. אף משתתף לא סיים / לא כל המשתתפים סיימו. סוג: תחבירית – תחום השלילה. שכתוב: "אף משתתף לא סיים את המרוץ" או "לא כל המשתתפים סיימו את המרוץ".

✓ חלק א' – תרגיל 2 ותרגיל 3

- תרגיל 2: מילולית – תדר השידור של הרדיו (גל רדיו). בהשאלה – "על אותו גל" = מבינים זה את זה, חושבים ומרגישים דומה. הדו-משמעות מכוונת: משחק הלשון מושך את העין, נזכר בקלות ויוצר תחושה של קרבה בין התחנה לקהל.
- תרגיל 3 (שאלות בחירה): 1. ב (הכינוי "היא" – המורה או האם). 2. ג. 3. א.

✓ מקרה בוחן – השבועון השכונתי

1. "הכלבה של השכנה שנעלמה" – הכלבה נעלמה / השכנה נעלמה (פסוקית לזואי שיכולה להתחבר לשני שמות).
 2. "שחיפשו אותה" – חיפשו את הכלבה / חיפשו את בעלת הכלבה (כינוי גוף).
 3. "הרצאה של הספר המקומי" – הספר מהשכונה מרצה / הרצאה על הספר המקומי (כתיב בלי ניקוד).
 4. "אופניים לילדים עם בלמים חדשים" – לאופניים בלמים חדשים / לילדים בלמים חדשים (צירוף יחס).
- שאלה 2: פסוקית הלוואי "שנעלמה" יכולה להתייחס לכלבה או לשכנה. ניסוחים: "הכלבה הנעלמת של השכנה נמצאה בגינה הציבורית" / "השכנה מצאה את כלבתה שנעלמה – בגינה הציבורית".
- שאלה 3: תשובה מנומקת. סביר שהכותרות נוצרו בשוגג (דחיסה); "הספר המקומי" יכול להיות משחק לשון מכוון.

✓ חלק ב' – תרגיל 4: ההודעה של מועצת התלמידים

1. "מועצת התלמידים החליטו" ← **החליטה** – נושא בסמיכות: הנשוא מתאים לנסמך "מועצת" (נקבה, יחיד).
 2. "שלושה כיתות" ← **שלוש כיתות** – שם מספר: "כיתה" נקבה.
 3. "מאחר והמקום" ← **מאחר שהמקום** – "מאחר" באה עם ש'.
 4. "אבל מיץ" ← **אלא מיץ** – אחרי שלילה, תיקון והחלפה באים עם "אלא".
 5. "התלמידים שמתנדבים בדוכנים" ← **משפט קטוע** (לנושא אין נשוא) ← "התלמידים שמתנדבים בדוכנים יקבלו תעודת הוקרה".
 6. "שתביאו את ספרים" ← **שתביאו ספרים** – "את" רק לפני מושא מיודע.
 7. "בערך כ-200" ← **כ-200 או בערך 200** – כפל מילים.
 8. "רק חמישה מורים בלבד" ← **רק חמישה מורים או חמישה מורים בלבד** – כפל מילים.
 9. "יהיה סבבה!" ← **נשמח לראותכם!** – משלב: סלנג אינו מתאים להודעה רשמית.
- שימו לב: "לעמותה שאיתה עבדנו" – תקין (מילת היחס נשמרה בפסוקית).

✓ חלק ב' – תרגיל 5: הסבר שגיאות

1. "חולקו תעודה" ← **חולקה תעודה** – הנושא "תעודה" (נקבה, יחיד); הנשוא מתאים לנושא גם כשהוא בא לפניו.
2. "התקלפו" ← **התקלף** – נושא בסמיכות: הנשוא מתאים לנסמך "צבע" (זכר, יחיד).
3. "שנים-עשר תלמידות" ← **שנים-עשרה תלמידות** – שם המספר בנקבה, כמו "תלמידות".
4. "החברים שנסענו" ← **החברים שנסענו איתם / שעמם נסענו** – "נסע עם": מילת היחס נשמרת גם בפסוקית.
5. "לכן" ← **אבל / ובכל זאת** – הקשר בין החלקים הוא ניגוד, לא תוצאה.
6. "עלו למעלה לגג" ← **עלו לגג** – כפל מילים.
7. "קיבלו" ← **קיבל** – "כל אחד מ..." – הנשוא ביחיד.
8. "הבתי ספר" ← **בתי הספר** – בסמיכות מיודעת ה' באה לפני הסומך.

✓ חלק ב' – תרגיל 6: בחירה

1. **שתי האפשרויות תקינות** (גם וגם): נשוא לפני נושא מורכב; מומלץ "נאמו". 2. **ב ו-ג תקינות** ("למרות הגשם" / "למרות שירד גשם"). 3. **שנים-עשרה**.
4. **ימי ההולדת**. 5. **הואיל ו**. 6. **א ו-ב תקינות** ("הבית של נועה" / "ביתה של נועה"; "הבית שלה של נועה" – כפל).

חלק ג' – תרגיל 7: מכתב לדוגמה

לכבוד רכזת השכבה, שלום רב,

ברצוננו לארגן מסיבת סוף שנה בחצר בית הספר. כל תלמידי השכבה תומכים ברעיון, ושלושה מורים כבר הביעו את הסכמתם. מאחר שהחצר פנויה רק ביום רביעי, נודה לך על תשובה בהקדם. נעמה, מנציגות השכבה, התנדבה לסייע בארגון. בתודה מראש, נציגות ונציגי השכבה

מה תוקן: "שלוש מורים" ← שלושה מורים; "מאחר ו" ← מאחר ש; סלנג ("היי, אז ככה", "וואלה", "אחלה", "!!!") ← משלב רשמי; הדו-משמעות "שהיא תעזור" (נעמה? הרכזת הקודמת?) בוטלה.

תרגיל 8: תשובה אישית – כותרת עם משחק לשון אמיתי, הסבר של שתי המשמעויות ושל האפקט (הומור, משיכת תשומת לב).

כרטיס יציאה: 1. מכוונת – משחק לשון בשליטת הכותבים (פרסומת, כותרת); בשוגג – ניסוח לא מדויק שגורם לאי-הבנה. 2. מועצת התלמידים החליטה. 3. אלא.

מחווה למשימות הכתיבה (חט"ב תרגיל 6 · חט"ע תרגיל 7)

קריטריון	מלא	חלקי	חסר
תוכן – כל המידע הנדרש מופיע ומאורגן	30	15	0
תקינות – התאם, סמיכות, "את", מילות יחס וקישור	30	15	0
בהירות – אין דו-משמעויות ואין כפל מילים	20	10	0
משלב – מתאים לקהל ולמטרה	20	10	0